

Lokaliseringsfaktorer for større landbrugsbyggeri

Dette notat beskriver, hvilke lokaliseringsfaktorer der spiller en rolle for placering af større landbrugsbyggeri. Notatet beskriver, hvilke faktorer der har betydning set med både kommunens og landmandens øjne, og det forholder sig dermed både til kommunens og til bedriftens skala.

Notatets formål er at give kommuner og landmænd et fælles overblik over de mange lokaliseringsfaktorer, som de hver især har fokus på, så de får en indsigt i hinandens planlægningsmæssige forudsætninger. På den baggrund kan kommunerne udarbejde en planlægning, som forholder sig til landmændenes virkelighed, samtidig med at landmændene kan udarbejde en planlægning, som forholder sig til samfundets forventninger.

Indhold

1. Fremtidens landbrugsbyggeri
2. Forskellige indgangsvinkler til planlægningen for landbrugsbyggeri
3. Planlægning på kommune-plan, område-plan og bedrift-plan
4. Lokaliseringsfaktorer for større landbrugsbyggeri
5. Tematisering af lokaliseringsfaktorer

Udarbejdet af Trine Eide og Anna Dorte Nørgaard, Videncentret for Landbrug
Layout af Trine Eide og Rikke Kragelund Matthews, Videncentret for Landbrug
Udgivet 1. gang i januar 2013

Den Europæiske Union ved Den Europæiske Fond for Udvikling af Landdistrikter og Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri har deltaget i finansieringen af projektet.

Fremtidens landbrugsbyggeri

Landbrugsbyggeri er under løbende forandring som resultat af udviklingen af produktionsmetoder, teknologi og materialer samt som resultat af ny viden om dyrevelfærd, sundhed og miljø. Gennem de seneste 50 år er der sket en udvikling mod større landbrugsanlæg og færre landmænd. Denne udvikling ser ud til at fortsætte.

Hvis der ikke tages højde for de store anlæg i planlægningen, kan konsekvenserne blive store for fx miljø, landskab og transportforhold. Det medfører et øget fokus på sammenhængen og afvejningen mellem de forskellige interesser i det åbne land, og der er fra samfundets side opstået et behov for at kunne regulere landbrugsbyggeriets udvikling. Behovet er ved at opstå som en del af samfundets forventninger til beskyttelsen af det åbne land, hvilket bl.a. er udmøntet i Planlovens bestemmelser for landbrugsplanlægning.

Forskellige indgangsvinkler til planlægningen for landbrugsbyggeri

Både kommuner og landmænd planlægger for landbrugsbyggeri. Kommunen planlægger som myndighed og landmanden planlægger som ejer. Til trods for den store fælles interesse i det åbne land er der ingen formelle mødeflader mellem kommunernes planlæggere og de enkelte landmænd.

Den eneste formelle mødeflade er miljøgodkendelsen af konkrete projekter, og i denne proces er der sjældent tid og faglighed til at drøfte, hvordan det konkrete byggeri indgår i en helhedsorienteret sammenhæng med det omkringliggende område. Det understreges også af, at den konkrete miljøgodkendelse og den overordnede planlægning oftest varetages af forskellige forvaltninger eller fagområder i kommunerne.

Der er derfor behov for at se på, hvordan der kan skabes bedre sammenhæng mellem de lokaliseringsfaktorer, som hhv. kommune og landmand arbejder ud fra. Landmanden er som udgangspunkt den der ved, hvor fremtidigt landbrugsbyggeri helt konkret ønskes placeret, og hvordan det ønskes udformet. Men udfordringen er, hvordan denne viden bringes i spil i kommunernes overordnede planlægning, og hvordan denne planlægning kan blive meningsfuld for den enkelte landmand - dvs. før en egentlig miljøgodkendelsesproces.

I dag samarbejder landmand og kommune oftest kun i forbindelse med konkret sagsbehandling i forbindelse med miljøgodkendelser. Der er således ikke tradition for en planlægningsmæssig sammenhæng.

I de følgende afsnit gennemgås de lokaliseringsprincipper, som har betydning for lokaliseringen af store landbrugsbygninger for hhv. kommune og landmand.

Kommunens lokaliseringsprincipper

Kommunerne skal iht. Planloven planlægge for beliggenheden af arealer til bygninger og anlæg til større landbrugsbyggeri til husdyr (over 500 DE). Planopgaven er en del af den samlede kommuneplanlægning, hvori kommunerne har det overordnede ansvar for at sikre en afvejet, helhedsorienteret og prioriteret planlægning og forvaltning af det åbne land, der tager hensyn til alle hovedinteresser såsom erhverv, bosætning, rekreation, natur og miljø, herunder landbrugsinteresserne.

Kommunen skal således forholde sig til landbrugsbyggeriets sammenhæng med en lang række forhold i det åbne land som naturgrundlag, landskabsgrundlag, miljøbeskyttelse, landdistriktsudvikling, erhvervsudvikling, landbrugsgrundlag og en række planforhold i forbindelse med fx byer, veje, sommerhusområder mv.

Kommuneplanlægningens udfordring

Større landbrugsbyggeri kan have mange former og funktioner, og anlæggene kan påvirke sine omgivelser i forskellig grad. Kommunerne kan derfor have svært ved at vide, hvad der præcist skal planlægges for. Det betyder, at kommunerne naturligt vil have en tendens til at planlægge for worst-case bygningsscenarier. De har en tendens til at anvende de lokaliseringsfaktorer, som sidenhen vil skulle anvendes i en miljøgodkendelse af et landbrugsbyggeri. Disse lokaliseringsfaktorer er beskrevet under kommunale og statslige arealbindinger i afsnittet om tematisering af lokaliseringsfaktorer på s. 5.

Landmandens lokaliseringsprincipper

Når den enkelte landmand skal planlægge nyt landbrugsbyggeri, tager han udgangspunkt i den enkelte bedrift og i det omkringliggende område. Han vil være optaget af, at nyt landbrugsbyggeri placeres hensigtsmæssigt for en optimering af den eksisterende bedrift. Landmanden vil ofte være interesseret i at nyt landbrugsbyggeri:

- er koordineret med eksisterende landbrugsbyggeri på bedriften, så logistikken på bedriften kan optimeres med hensyn til fx transport af dyr og foder
- ligger hensigtsmæssigt i forhold til udspretningsarealer eller et biogasanlæg for husdyrgødning
- placeres med en vis afstand til andre husdyrproduktioner, så risikoen for smitte minimeres
- placeres til mindst mulig gene for naboer og omgivelser
- placeres i nærheden af landmanden eller driftslederens bopæl
- placeres med mulighed for en senere udvidelse

Bedriftsplanlægningens udfordring

Landmanden er meget opmærksom på at tilpasse projektet til de krav, som miljøgodkendelsen kræver, og de overordnede planlægningshensyn tilsidesættes eller overses i denne proces, fordi der fokuseres på at finde løsninger for det konkrete projekt i den konkrete sammenhæng. Hverken landmand eller kommune har tradition for at tage helikopterbriller på i den konkrete miljøgodkendelsesproces.

Planlægning på kommune-plan, område-plan og bedrift-plan

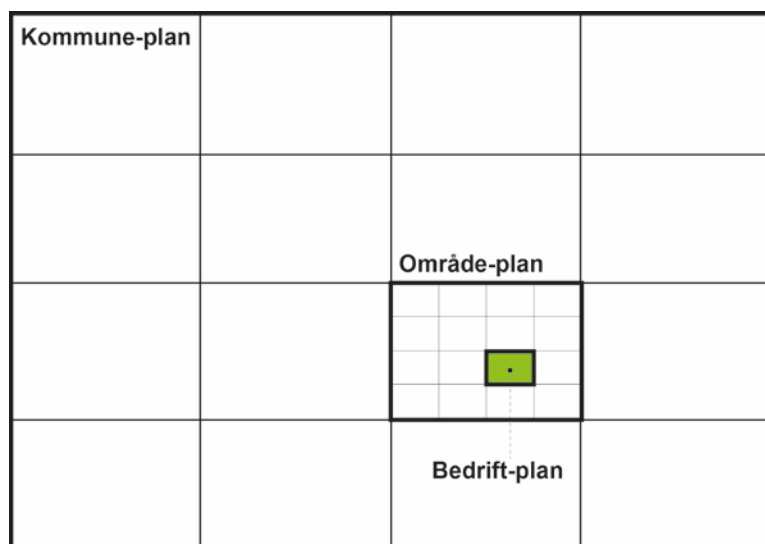
I dag er kommunens og landmandens planlægningsindsats ikke koordineret. Kommunen planlægger på et overordnet kommune-plan, og landmanden planlægger på et mere detaljeret bedrift-plan, og der er næsten ingen dialog og koordinering af de respektive planer. Der er derfor tale om adskilte planlægningskulturer, hvor der ikke har været tradition for at mødes, og hvor der ikke har været et udtalt behov for en indbyrdes koordinering.

Man kan sige, at kommune og landmand planlægger i forskellige skalaer og med hvert deres sæt af lokaliseringsprincipper. Den manglende koordinering og samspil øger risikoen for, at de intentioner der måtte være med planlægningen i sidste ende ikke bliver implementeret. Hvis der skal være en mulighed for at sikre denne sammenhæng, er der derfor behov for at se på samspillet mellem flere skalaniveauer.

Kommunen kan fra kommune-plan gå ned i skala og se på flere detaljer i kommunens enkelt-områder for at få flere nuancer og konkrete forhold med i kommuneplanlægningen. Landmanden kan til gengæld gå fra bedrift-plan op i skala og se på området udenom bedriften for at opnå en større sammenhæng med nærområderne og kommunen som helhed.

Der kan også være behov for at se på skalaen mellem en kommune-plan og en bedrift-plan, i denne sammenhæng kaldet en område-plan. På dette niveau kan man undersøge de temaer, der går på tværs af ejendomsgrænser, og som samtidig kan have en betydning, for de målsætninger der ligger hos kommunen, hos den enkelte landmand eller i lokalområdet som sådan. Det kunne eksempelvis være sammenhængende naturområder, boligstrukturer, klimatilpasning, m.m. Det er alle sammen parametre, der bør koordineres med lokalisering af større landbrugsbyggeri.

En planlægning der tager udgangspunkt i alle 3 skalaer kan bidrage til en helhedsorienteret planlægning af det åbne land, hvad enten der er tale om overordnet kommuneplanlægning eller planlægning af en enkelt bedrift.

De tre niveauer har en indbyrdes sammenhæng og bør koordineres hvis der skal opnås en helhedsorienteret planlægningsindsats for større landbrugsbyggeri.

Lokaliseringsfaktorer for større landbrugsbyggeri

Der findes en række elementer og forhold af både fysisk og ikke fysisk karakter, som kan have betydning for placering af større landbrugsbyggeri. I dette notat kaldes disse elementer og forhold for lokaliseringsfaktorer. Nogle af de fysiske lokaliseringsfaktorer kan findes på kort i forskellige skalaer, andre ikke-fysiske lokaliseringsfaktorer, som fx sociale relationer, må man afsøge i et samspil med lokale interessenter eller ved at tage ud i udvalgte områder.

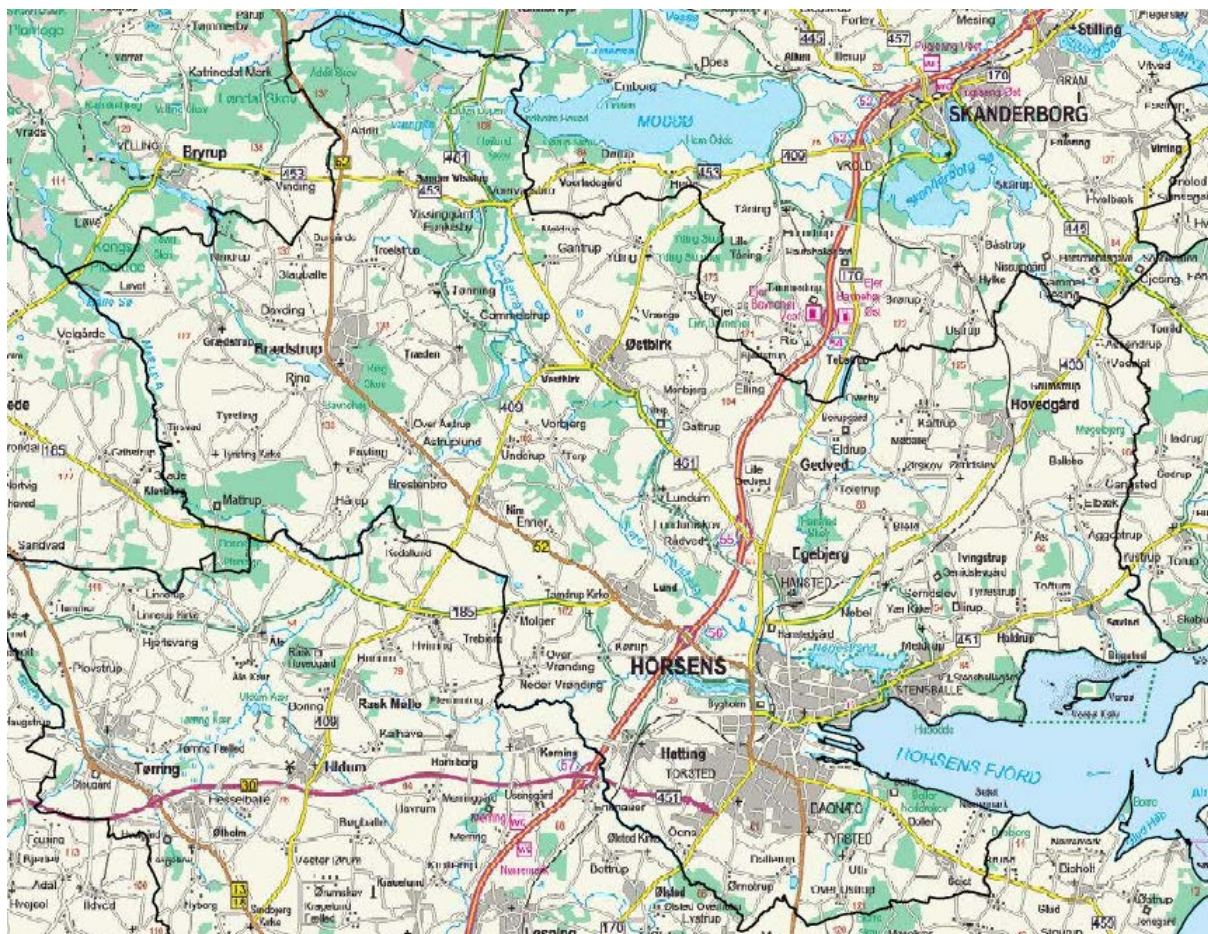
I dette afsnit er der fokus på at synliggøre de lokaliseringsfaktorer der kan have indflydelse på lokaliseringen af landbrugsbyggeri, og som kan fungere som grundlag for og forberedelse til opgaven med at finde egnede områder til lokalisering af større landbrugsbygninger, hvad enten det er på kommune eller bedriftsniveau.

Fysiske lokaliseringsfaktorer

Nedenfor gennemgås, hvilke fysiske lokaliseringsfaktorer med betydning for større landbrugsbyggeri der kan findes på kort på hhv. kommune-plan, område-plan og bedrift-plan. På denne baggrund kan man danne sig et overblik over, hvilke områder der bør undersøges nærmere med hensyn til lokalisering af større landbrugsbyggeri, og blive skarpere på, hvor der bør gøres en særlig indsats.

Lokaliseringsfaktorer på kommune-plan

På kommune-plan har man mulighed for at se på kommunens overordnede hovedstrukturer som lokaliseringsfaktorer, dvs. byer, sommerhusområder, åbent land områder og store natur- og landskabsstrukturer som fx skove, søer, ådale og kyster. Hovedstrukturene har sammen og hver for sig en positiv eller negativ betydning for lokalisering af større landbrugsbyggeri.

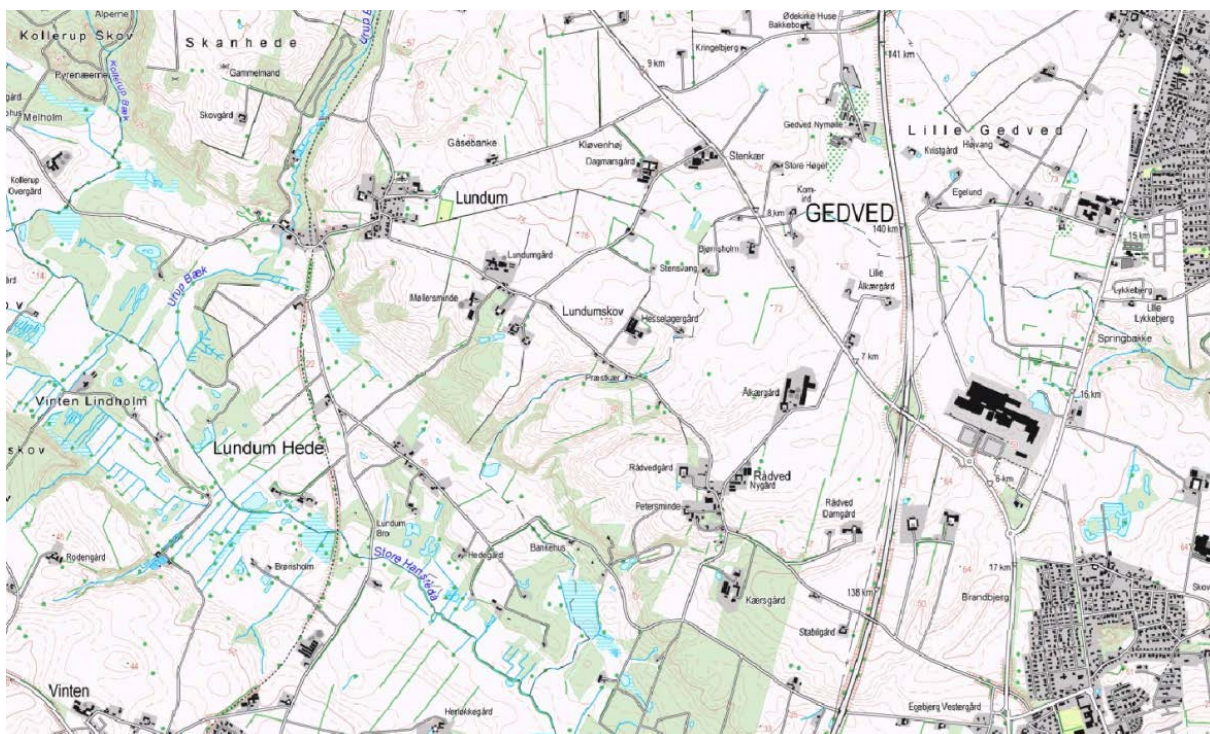

Overordnet kort. Kortet indeholder oplysninger om hovedstrukturene i det åbne land.

Lokaliseringsfaktorer på område-plan

På område-plan har man mulighed for at se på områdernes fysiske elementer som lokaliseringsfaktorer, dvs. skove, hegn, søer, vandløb, fortidsminder, byer, landsbyer, bebyggelser, ejendomme, landbrug, veje, mark-veje, stier samt terrænforhold. De fysiske elementer har sammen og hver for sig en positiv eller negativ betydning for, hvor der kan placeres større landbrugsbyggeri, og ikke mindst hvordan det placeres.

På område-plan træder anvendelsen af et område langt tydeligere frem end på kommune-plan. Suppleret med lokal viden og statslige data om landbrugsanvendelsen af ejendommene i det åbne land får man et godt billede af de stedlige lokaliseringsfaktorer.

Topografisk kort. Kortet indeholder mange oplysninger om de fysiske elementer i det åbne land.

Lokaliseringsfaktorer på bedrift-plan

På bedrift-plan kan man udover de fysiske elementer se på lokalområdets fysiske indhold, struktur, anvendelse og ejerforhold. Man kan fx se på bedriftens interne infrastruktur, markstruktur, markernes og bygningernes indbyrdes placering, naboernes beliggenhed, naboejendommenes anvendelse og beskaffenhed, ejendomsgrænser, ejerforhold, natur- og landskabsindhold, indhold af kultur, markanvendelse og bygningsanvendelse.

Lokalområdets indhold, struktur, anvendelse og ejerforhold kan have afgørende betydning for, hvor der kan placeres større landbrugsbyggeri, og ikke mindst hvordan det kan indpasses i den lokale kontekst.

Orthofoto. Kortet indeholder mange oplysninger om indhold, struktur og anvendelse af det åbne land.

Ikke fysiske lokaliseringsfaktorer

På både kommune-plan, område-plan og bedrift-plan findes der lokal viden, som ikke fremgår af officielle kortgrundlag og data, men som kan have indflydelse på placering af større landbrugsbyggeri. I dette afsnit er der opstillet en række spørgsmål med henblik på at indhente en lokal viden, som kan have relevans.

For at kunne besvare de følgende spørgsmål vedr. lokal viden er det nødvendigt at bevæge sig på flere forskellige skalaer. Nogle spørgsmål kan besvares på kommune-plan, mens andre må besvares ud fra område-plan eller bedrift-plan. Med mindre man har en rigtig god lokal viden om en hel kommune, er det nødvendigt at tage på feltbesøg for at kunne besvare flere af spørgsmålene. Feltbesøgene vil samtidig give et bedre kendskab til, hvilke faktorer der kan have betydning, og ikke mindst hvordan de indbyrdes påvirker hinanden.

Spørgsmål vedr. den lokale viden:

- Er der landbrugsområder i kommunen, hvor hovedfunktionen er landbrugsproduktion?
- Er der områder, hvor der er foretaget investeringer i landbrugsbyggeri inden for de seneste år?
- Er der konkrete landskaber i kommunen, som kan være egnede til landbrugsbyggeri?
- Er der områder i kommunen karakteriseret af afvikling, fraflytning og nedslidte boliger, som er egnet til husdyrproduktion?
- Er der saneringsmodne landbrugsejendomme, som er egnet til husdyrproduktion?
- Er der erhvervsområder i kommunen, der kan anvendes til landbrugsbyggeri?
- Har landbruget fokus på nogen særlige områder til landbrugsanlæg?
- Er der andre tekniske anlæg i det åbne land, som landbrugsbyggeri og evt. biogasanlæg kan ligge i tilknytning til? (fx foderstofcentral, slagteri, teglværk, varmeværk, transformatorstation)
- Hvor ligger landbrugsproduktionens følgevirkninger som fx slagterier, mejerier, korncentral, gødningscentral, biogasanlæg?
- Hvor er der udvidelsesmuligheder på eksisterende bedrift/ejendom?
- Hvor er den helt lokale natur?
- Hvor er områdets fritidsejendomme, boliglandbrug, deltidslandbrug, gårdbutikker? Er der særlige sammenhænge mellem disse?
- Hvordan er fordelingen af hovedinteresser i kommunens delområder hvad angår erhverv, bosætning, rekreation, natur og miljø? I hvilke områder er den primære arealinteresse landbrugserhverv?
- Er der konkrete bedrifter, som har planer om større landbrugsbyggeri?
- Er der områder i kommunen med særlige visioner for udvikling? Det kan være både visioner for fx landbrug og energiproduktion, men også for andre interesser.

Spørgsmålene kan fx afdække, om der er potentiale for store landbrugsbygninger i områder med nedlagte landbrugsejendomme præget af afvikling og fraflytning. Ved traditionelle dataanalyser af sådanne ejendomme vil de optræde som ejendomme, der skal holdes afstand til, og man vil dermed ikke opdage potentialet for afvikling af bosætning med henblik på udvikling af fx landbrugsproduktion.

Spørgsmålene kan også afdække, om der er særlige klynger af andre interessenter, som fx gamle husmandsudstyknings, hvor ejendommene tilsammen indeholder en værdi som et sammenhængende bosætningsmiljø, og hvor det vil være uhensigtsmæssigt at placere større landbrugsbyggeri.

Svarene på spørgsmålene kan resultere i et fokus på områder i kommunen, som umiddelbart ser ud til at rumme et potentiale for større landbrugsbyggeri, og som derfor bør undersøges nærmere.

Den lokale viden kan skaffes på flere måder. Den kan skaffes fra kommunens egne medarbejdere, lokale landbrugsorganisationer, lokale landmænd, interesseorganisationer, beboerforeninger, den lokale følgeindustri og indbyggere i kommunen. Størstedelen af spørgsmålene kan besvares af kommunen selv i samarbejde med landbruget.

Det kan være en hjælp, at man i forbindelse med besvarelsen af spørgsmålene samles om et stort og detaljeret kort, som indeholder de elementer, som tidligere er beskrevet under område-plan. Her kan man notere den lokale viden, som indsamles, hvad enten det er saneringsmodne ejendomme, rekreative områder eller store landbrugsbedrifter med udviklingsplaner. En lang række af de noterede forhold bør efterfølgende valideres ved feltbesøg.

Tematisering af lokaliseringsfaktorer

Både de fysiske og ikke-fysiske lokaliseringsfaktorer som spiller en rolle for placering af større landbrugsbyggeri, kan via en tematisering give de første indikationer af de områder, hvor det vil være relevant at foretage en nærmere vurdering af mulighederne for at placere større landbrugsbyggeri. I denne sammenhæng er det nærliggende at undersøge områderne nærmere via feltbesøg eller ved at inddrage den viden, der findes lokalt.

Lokaliseringsfaktorerne kan tematiseres i følgende temaer:

1. Landbrug	(antal husdyr i området – erhvervsklynger, miljøpåvirkning)
2. Afsætning	(afsætning af dyr, gødning, foder, afgrøder, energi)
3. Arealbindinger	(arealbindinger der begrænser muligheden for større landbrugsbyggeri)
4. Afstande	(afstand til naboer eller andre interesser pga. gener)
5. Infrastruktur	(afstand til overordnet vejnet)
6. Landskab og natur	

Hvert tema forholder sig til lokaliseringsfaktorer vedr. temaet på både kommune-plan, område-plan og drift-plan, og temaerne vil hver for sig pege på områder, der egner sig til større landbrugsbyggeri uden at være i konflikt med det enkelte tema. Hvert af områderne kan herefter vurderes i forhold til sammenfald med lokaliseringsfaktorer i de andre temaer. Der vil være særligt behov for at vurdere områderne i forhold til de ofte negative lokaliseringsfaktorer i temaet med arealbindinger og temaet med afstande, da disse kan begrænse muligheden for større landbrugsbyggeri.

I det følgende beskrives lokaliseringsfaktorerne for hvert af de ovenstående temaer. Nogle temaer er lettere at beskrive end andre, da de baserer sig på eksisterende lokaliseringsfaktorer som fx arealbindinger og infrastruktur. Andre lokaliseringsfaktorer findes til gengæld ikke, og de må fremskaffes til formålet, som det fx er beskrevet i afsnittet om ikke-fysiske lokaliseringsfaktorer eller ved at indhente data via ny kortlægning eller fra forskellige databaser.

Det er væsentligt at bemærke, at de fleste lokaliseringsfaktorer er foranderlige størrelser, og de kan ikke alene sige noget om mulighederne for fremtidige forhold. Lokaliseringsfaktorer kan ændres, så forholdene for større landbrugsbyggeri forbedres eller forværres. Der kan fx være mulighed for at forbedre infrastrukturen, så der bliver mulighed for større landbrugsbyggeri.

1. Landbrug

Der findes en række oplysninger og data om husdyr i statens og kommunernes jordbrugsanalyser, som kan spille en rolle for placering af større landbrugsbyggeri. Særligt placeringen af de ejendomme som huser de eksisterende husdyr samt størrelsen af disse husdyrbesætninger kan være en lokaliseringsfaktor.

Disse husdyrdata kan blandt andet være et udtryk for, at her findes landmænd som driver større landbrug, og som også på sigt kan være interesserede i udvikling af produktionen. Det kan desuden være en positiv lokaliseringsfaktor, fordi der kan være tale om en erhvervsklynge, men det kan også være en negativ faktor, fordi det kan resultere i for stor en miljøbelastning eller et øget smittetryk på den eksisterende husdyrproduktion.

Udover data fra jordbrugsanalyserne er der også en lokal viden, som vil være relevant at inddrage vedr. landbrug.

2. Afsætning

Følgeindustrien til landbrugsproduktion kan være en lokaliseringsfaktor for større landbrugsbyggeri, således at fremtidige landbrugsanlæg ligger i gunstig afstand til fx slagterier, mejerier, gødnings- og fodercentraler og energianlæg som fx biogasanlæg og biomassefyrede kraftværker.

Informationer om disse lokaliseringsfaktorer fremskaffes primært ud fra lokal viden.

3. Kommunale og statslige arealbindinger

Der findes en række af kommunale og statslige arealbindinger vedr. fysiske forhold og miljømæssige forhold, som spiller en rolle for placering af større landbrugsbyggeri. Listen nedenfor præsenterer en række af de arealbindinger, som kan blive drøftet som lokaliseringsfaktorer ved placering af større landbrugsbyggeri.

- Værdifulde landbrugsområder
- Afstand til naboer
- OSD område
- Nitratfølsomt vandindvindingsområde
- Kystnærhedszone
- Værdifuldt kulturmiljø
- Fortidsminde beskyttelseslinje
- Natur og økologiske forbindelser
- Landskaber og geologi
- Sø- og åbeskyttelseslinjer
- Beskyttede sten- og jorddiger
- Vindmølleområder
- Afstand til by og samlet bebyggelse
- Skovrejsningsområder
- Kommuneplanlagte områder som er støj og lugtfølsomme
- Råstofområde
- Lavbundsareal
- 300-meter-zone omkring drikkevandsboringer
- Drikkeindvindingsopland
- Fredning og fredede fortidsminder
- Beskyttet naturtype og vandløb
- Strand og klitfredning
- Kirker og kirkebyggelinjer
- Natura 2000
- Nitratkort
- Ammoniakbufferzoner

Kommunerne vil typisk tage udgangspunkt i disse arealbindinger, når de skal pege på områder til større landbrugsbyggeri. Det skyldes ikke mindst, at det er disse temaer, som landbrugsplanlægningen skal koordineres med i den endelige kommuneplanlægning, men der kan også være en tendens til, at disse arealbindinger ikke koordineres med andre relevante lokaliseringsfaktorer fra de øvrige temaer i dette notat, måske fordi disse ikke er så lettilgængelige.

4. Afstande

Afstand til nabobebyggelse og andre interesser og anvendelser af det åbne land er en væsentlig lokaliseringsfaktor for landbrugsbyggeri. Det er forholdsvis enkelt at generere en afstandsbuffer på al bebyggelse i det åbne land, men denne analyse kan ikke tage højde for bebyggelsens anvendelse og tilstand. Det er derfor nødvendigt at kombinere denne lokaliseringsfaktor med lokal viden om anvendelsen af nabobebyggelse og andre relevante interesseområder.

5. Infrastruktur

Infrastruktur er en væsentlig lokaliseringsfaktor for større landbrugsbyggeri, da der som oftest vil være en stor transport af dyr, foder, korn, gulle mv. til og fra et større landbrugsanlæg. Det kan derfor være en fordel at et større landbrugsbyggeri placeres forholdsvis tæt på et større vejnet uden at skulle påvirke fx bymæssig bebyggelse med megen trafik. Det er forholdsvis enkelt at generere en vilkårlig afstandszone omkring de overordnede veje i en kommune. Man bør dog samtidig være opmærksom på muligheden for at opgradere infrastrukturen i områder, der på en lang række andre parametre er egnede til store husdyrbrug eller afsøge muligheden for at etablere interne arbejdsveje.

6. Landskab og natur

Landskabet og naturen er en væsentlig lokaliseringsfaktor for større landbrugsbyggeri. Nogle kommuner har nogle klare rammer for forskellige landskabers og naturområders egnethed for landbrugsbyggeri, mens andre må ty til andre vurderingsmetoder. Den lokale viden kan i dette tilfælde være en vej til at kortlægge landskabernes og naturområdernes egnethed for større landbrugsbyggeri.

VIDENCENTRET FOR LANDBRUG

Agro Food Park 15   T +45 8740 5000
Skejby   F +45 8740 5010
DK 8200 Aarhus N   vfl.dk